

ГЕО МИЛЕВ И ДУХЪТ НА ИСТОРИЯТА

130 години от рождението на поета

Акад. Иван Гранитски

1.

Днес, когато нашата култура, а и целият ни живот са подхвърлени на разтерзание от жалки политически вихрушки, когато естетически ценното и непреходното се подменя безпардонно с всякакви ерзаци и художествени мутанти, трябва да извикаме на помощ духа на Гео Милев. Той ще бъде нашият Вергилий, който ще ни изведе към брода на надеждата.

Разбира се, яростният натиск за преоценка на изконни ценности в нашата култура, на които сме свидетели днес, покушенията срещу Ботев, Вазов, З. Стоянов, Гео Милев, Смирненски, Ванцаров, които имат колкото политически, толкова и нихилистичен подтекст, опитите да се разгради храмът на българската душевност са безнадеждно обречени. Ругателите и преоценителите, чиито имена няма да споменем тук поради омерзение, имат една-единствена перспектива – презрението на нацията. И участието на Цеко – грамадата на народната ненавист расте и за техните деца ще се говори: аха, това са несретните деца на ония хаджииванчопенчовци, които посегнаха на Ботева, Гео Милева, Ванцарова.

Важно е обаче да си зададем въпроса: защо точно сега, в началото на XXI век, се полагат толкова усилия да се ерозират проверени художествени и естетически цен-

ности, да се подкопае постепенно и в перспектива да се обяви за архаизирано и безнадежно остаряло литературното наследство на големите български писатели? При това атаката върви по няколко линии. От една страна, системно се подравя присъствието на българската класика в учебно-образователните програми – намаляват се часовете за българска литература, за да се редуцират изучаваните произведения на автори като Добри Чинтулов, Георги Раковски, Захарий Стоянов, Христо Ботев, Пенчо Славейков, Иван Вазов, Алеко Константинов, Любен Каравелов, Пею Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Христо Смирненски, Никола Вапцаров, Йордан Йовков, Елин Пелин...

От друга страна, се правят опити да се внуши, че приобщаването на България към европейския дом изисквало друга, по-различна ценностна ориентация. Лека-полека дори думи като *Отечество*, *патриотично*, *национално*, *национализъм*, *родолюбие*, *майчин език*, *бащино огнище* стават едва ли не осъдителни или натоварени с някакъв архаичен смисъл и значение. В някои вестници и списания или поръчкови издания систематично чевръсти литературни ибрикчии изпробват перата си върху големите имена на класическите български писатели.

В крайна сметка, ако се опитаме да обобщим главната цел на тези атаки, ще видим, че това е *покушение срещу националната идентичност и националното самочувствие, срещу самобитността на българския национален характер*, чиито въплътители и най-ярки художествени защитници и изразители са споменатите отечествени писатели.

Но не само литературното наследство е обект на яростна словесна артилерийска канонада. И най-значимите съвременни български писатели са под прицела на отродителите. Най-емблематичният пример. Вестник „Литературен форум“ повече от 10 години се бе специализирал в ролята на флагман при обругаването на значителни съвременни български писатели. Покойният акад. Петър Динев беше преброил до лятото на 1993 г. 163 литературни покушения на страниците на в. „Литературен форум“. Става дума за статии, рецензии, бележки, филипуки, антрефилета, писма или просто доноси срещу Христо Ботев, Иван Вазов, Христо Смирненски, Гео Милев, Никола Вапцаров, Георги Джагаров, Любомир Левчев, Андрей Гуляшки, Павел Матев, Дамян Дамянов, Младен Исаев, Камен Калчев и т.н. В по-ново време отродителите нападат главно Антон Дончев. „Литературен вестник“ посвещава цели свои броеве в опити да го обругаят...

Естествено, систематичните опити за подравяне на българската национална идентичност, маскирани неумело и доста често даже глуповато като разграждане на тоталитарната система в областта на културата (какво плоско определение!), предизвикваха задоволство и възторг сред колониалните заместници на Джордж Сорос в България. Четвърстите литературни ибрикчии получаваха и получават не само благосклонно потупване по рамото от господаря, но и зашеметяващи за българските мащаби финансови инжекции като награда за пъкленото им отродителско дело. Може би

си заслужава да бъде извършена своеобразна „инвентаризация“ на обруганите имена, на фалшифицираните тенденции в развойния литературен процес, на подменените елементи на ценностната координатна система на българската литература за последните 100 години.

Естествено, времето не може да бъде излъгано. Истинската оценка на българската литература от Освобождението насам (а специално трябва да бъде анализиран периодът от 1945 до 1990 година) ще бъде направена от времето. Никакъв шанс нямат фалшификаторите и соросоидите – те могат да излъжат отделни индивиди, но не и цели поколения, а още по-малко да разчитат на успех при подмяната на историческата литературна памет. Това не означава обаче, че ние не трябва постоянно да полемизираме с наемните автори на отродителските фалшивки. Освен тази благородна и така необходима полемика наш дълг пред историята и пред съдбините на Отечеството е непрестанно да се връщаме към творчеството на големите български писатели, да го подлагаме на преоценка и нов прочит, тъй като то е единственият непреходен критерий за добро и зло, ниско и възвишено, грозно и красиво, както и най-силното оръжие за защита на българската национална идентичност.

2.

Коакото повече времето ни отдалечава от Гео Милев, от онази „далечна, трагична безконечност“, която е всъщност неговият кратък – едва трийсетгодишен – живот, виждаме до каква степен той е единна и цялостна тази личност. Дълго време критиката се опитваше да осмисли различните периоди в творчеството на Гео. Субективистичната критика предпочиташе т.нар. експресионистичен период, догматичната критика му противопоставяше

т.нар. революционно-реалистичен период. Трагично заблуждение, разбира се. По този начин се гелеше и цепеше сътвореното от Яворов, Пенчо Славейков, Вазов дори. И се навлизаше в един омагьосан кръг, който пречеше да се разбере както логиката на индивидуалното поетическо движение на споменатите творци, така и фактът, че тъкмо в тази противоречива, парадоксална понякога логика се оглеждат социалните и нравствените пулсации на българската гуша.

Трудно ще разберам Гео Милев извън контекста на социокултурната ситуация на 20-те години от началото на ХХ век. Колосалните обществени трусове, войните, революциите в Русия, Германия и Унгария рушат основите на стария свят. Рухват уж непоклатими идоли, преоценяват се традиционни ценности, тревожният вятър на промяната помита скрижалите на стара, патриархална Европа. Мощни новаторски енергии нахлуват в изкуството. Хармонията е атакувана от дисхармонията. Фрагментът става главно изразително средство. Човекът е с разкъсано, насечено, раздробено съзнание. Общественото съзнание и индивидуалното съзнание се превръщат в калейдоскоп на борещи се и взаимно отричащи се ценности, принципи, формули, търсеци адекватна на хаоса естетическа и философска форма. Човечеството открива нови пътища за социалната си организация. Мирогледният радикализъм на творците води и до трескаво търсене на радикални изразни средства. Ето защо годините след Първата световна война и Октомврийската революция в Русия носят такъв взрив на новаторски естетически и философски идеи, заредени са с такова евристично проникновение и мащабност.

Социалната революция предпоставя естетическата революция – взривяването на старите канони и шаблони в изобразителното изкуство от Кандински, Малевич, Врубел, Шагал, конструктивизмът на Лисицки, Татлин,

Родченко, геният на Майерхолд и Айзенщайн, Стравински, Прокофиев и Рахманинов; колажът, фрагментарността, кинематографичният подход концептуализират новите художествени експерименти. Руската религиозна философска мисъл в лицето на Владимир Соловьев, Николай Фьодоров, Николай Бердяев, Лев Шестов, Сергей Булгаков, Василий Розанов, Семьон Франк, Павел Флоренски, Дмитрий Мережковски и др. оплодява болната за нови идеи мисъл на старата Европа.

Към общеевропейските социални потресения за България се прибавят Балканската и Междусъюзническата война, Войнишкото и Септемврийското въстание, огромни жертви и колосални страдания на стотици хиляди хора, пълна катастрофа на идеалите и мечтите за национално обединение. Катастрофа, която отеква не само в творчеството на българските творци, но и в личния им живот. Яворов е прекършен от краха на идеята за освобождение на Македония и отвратен от парвенюшко-интригантското битие на столичния елит, от демагогията на т.нар. висше общество. Нежната гуша на Дебелянов въпие безумешна над бойните полета, изтънченият Лилив се затваря омерзен в кулата си от слонова кост.

Главата на Гео Милев е взривена на фронта и в буквалния смисъл. Провидението запазва живота му, но решава да го натовари не само с огромното вътрешно страдание по изгубените национални идеали, но и с ужасяваща физическа болка като изкупление на лични и колективни вини. Между неколкочестните мъчителни операции Гео Милев преосмисля трагичния жребий на Европа, на Отечеството, своя собствен вътрешен аг:

ГЛАВАТА МИ –

кървав фенер с разтрошени стъкла,
загубен през вятър и дъжд, и мъгла
в полунощни поля.

Аз умирам под кота 506
и възкръсвам в Берлин и Париж.

Няма век, няма час – има Днес!

*Над последната пролет ти жадно и страшно пициши,
о шпага! разкъсала мрежа от кървави капки
сред мрака –*

и в мрака

бог сяп ги

събира и мъаком повезжда към прежния призрак...

О Сфинкс! с безпощадна гримаса на присмех

– замръзнала, каменна, вечна и зла –

изправен в безкрайния, страшен, всемирен Египет:

пред тъмния просек Егип –

загубен през вятър и дъжд, и мъгла.

Едно писмо на Гео Милев до Николай Лилиев от 21 май 1917 г. много ярко показва не само физическите страдания на поета, но и драматичното му духовно състояние след раняването:

Тъй се миря и аз на свой ред с реалността, върховна, не-лепа и сурова, която е даже повече от сурова: свирепа, и ме мачка безмилостно! Онези големи идеалисти, които бягат от реалността и искат да държат душата си постоянно пияна, да убият смисъла, съзнанието – нека дойдат тук: пъленейшо убийство на съзнанието: не с вино, не с абсент, не с хашиш, не с думи – а по най-прост и груб физически начин, тъй както беше с мене – 6 дена без съзнание! Никакви изкуствени раеве – просто естествени адове... И сега лежа в немска болница с едно око и връзка на глава и гледам над себе

*си сивото скучно платнище на палатката – пфу! скука... И скучно, и грустно, и некому ебино матъ... Реалността излезе много по-мощна, откогато можеше да се вярва: тя е превърнала **мене** на реалност, аз съм ореализиран или просто – орезилен... Пък впрочем всичко друго е фраза – по дяволите! Реалността фрази не търпи и на най-големите фразьори най-зле отмъщава: избалаква им очите... Нерадостно!...*

3.

През 1922 г. в издателството на Т. Ф. Чупев Гео Милев публикува една от най-зрелите си поетични творби – цикъла „Иконите спят“. Това са пет вариации на народни песни с показателните заглавия „Змей“, „Стон“, „Кръст“, „Гроб“, „Край“. Още в първото стихотворение „Змей“ отново се натъкваме на емблематичното и натоварено с дълбок смисъл словосъчетание „Ти си Той!“. Още по-ярко тук е непрестанното диалектическо превъплъщение, огледалното отразяване на различните същности. И онова особено движение, като в кресчендо, на саморазгръщащата се поетическа визия – лирическият герой се преобразява в демон, демонът в ангел, ангелът в змей, змеят в поета, поетът в смъртта, смъртта в живота. При цялата условност на очертаването на това превъплъщение не може да не ни порази вътрешното единство и цялостност на лирическата философия на Гео Милев. Вътрешната хармония и последователност същевременно е облечена във фрагментарно-дисонансна външна поетическа форма.

В „Иконите спят“ Гео Милев извършва своеобразно втурване в естетическите обеми на народната песен. Тук ние виждаме особения живот на *модерното в недрата на традиционното*. Изконният гений на националното изкуство тъкмо като такъв се утвърждава като съществена част

и принос в световното изкуство. Вечните, непреходните ценности на българската душа се вливат като огнен поток в световната душа. И никак не е случайно на пръв поглед стихийното, подсъзнателно, имплицитно вмъкване на народната песен, на нейните творящи пулсации в модерната лирика, която изгражда Гео Милев.

Божан Ангелов проникателно посочва, че авторът на „Иконите спят“ *„не пресъздава просто наивните идеи и тяхното развитие в известни сюжети, а взима известни образи и мотиви от тях, анализира ги и създава от тях символистически средства за израз на своеобразните изключителни и дълбоки конвулсии на една модерна страст“*.

Действително Гео Милев съзнателно търси и постига лирическата диалектика между енергията на народната песен и модернистичната чувствителност, между вековните послания на народното творчество и мъдрост и фрагментарно-синкопната художествена форма, която адекватно отразява духа на новото време.

Литературният критик и изследовател Васил Пундев, който посреща „Жестокият пръстен“ с госта сурови думи, след появата на „Иконите спят“ вече откроява „лирическа гарба у смелия автор“. Дълбок и продуктивен е анализът на Пундев на втората книга на Гео Милев. В няколко реда той е успял да улови най-същественото за „Иконите спят“: *„Фрагментът се е преобразил, макар не навсякъде, в художествена икономия на средствата, мотивът създава лирическа цялост и на места почти налага стил и композиция. Гео Милев е избрал за свободни лирически вариации пет наистина хубави мотива от народните песни, в които вариации е вяло проникване и национално чувство. При тях не можем да не си спомним простите перифразирания на народни песни у някои наши поети, у които интересът към образите и мотивите беше книжен и не даде художествени резултати в своето явно,*

наивно и неискрено приспособяване към похватите на народния певец. От него Гео Милев взема само мотива. Прочувственото му развитие е оригинално – изразено в пламенни образи и силни чувствени движения или в стихнал лиризм, наситен с настроение и скрита мъка. Стихът диша темперамент, вътрешен живот, смели пориви на въображението; слага се и за душата, която му се доверява вече поради съдържателния и поетичен мотив. Размахът на страстта, пиянството на любовната жажда, запалена от змея любовник, намира думи с особена сила на внушение“.

В народната песен чрез вариации, импровизации и естетически трансформации проглежда модерното съзнание, фрагментарният духовен поглед на модерния човек. А в крайните дори естетико-художествени експерименти, в експресионистичните пароксични „взривове“ откриваме бисера на народната песен, неизтощимата, вечно новаторската енергия на творческия народен дух:

О знам:

Ти си Той!

Не отхвърляй едничката моя молба,

изпълни ми едничкото искане –

ах... стой! –

подир знойна и страшна борба,

в безсъзнание, няма да знам –

и ще чезна – аз гола –

в скверната сладост на твоят притискане

– не, не, не! –

аз падам надолу

– с мене ти –

летим

през огън и дим, и звезди,

зелени въртопи змии,

*настръхнали копия,
– по невидими стръмни пътеки –
:трясък и прах,
кисък и звън,
не, не, не! –*

Ах!

*– пробуда:
камбанният звън.*

*В зората на местност безлюда
опаквам връх своите меки
колене*

*чудовищния труп на моя сън.
(„Змей“)*

След Пенчо Славейков и Яворов Гео Милев е третият велик български поет, който не само пренася в началото на XX век енергията на духовните послания на народната песен, но разгръща нейните вътрешни социални и естетико-художествени потенции. А след Яворов тъкмо Гео е поетът, който най-остро и болезнено усеща *трагиката на националната съдба, закодирана в българската народна песен*. Това също има своя дълбок смисъл. Безименният народен певец през столетията на трагични национални изпитания е бил една от опорите (другата е православната вяра) за оцеляването на българина и българския род. От Възраждането насам българските поети поемат ролята на безименния рапсод или народен певец, огромната нравствена и социална отговорност и тежест на духовни водачи на нацията. По правило те са и националреволюционери, и учители (дори в

житейския смисъл на думата), и певци. Затова в собствената съдба на тези певци се оглежда и националната съдба, а националната съдба е трагичен мартиролог на тези духовни водачи – Ботев, Алеко Константинов, Яворов, Дебелянов, Пенчо Славейков, Гео Милев, Вапцаров.

4.

Движението на Гео Милев към поемите „Септември“, „Аг“ и „Ден на гнева“ е многопосочно мотивирано. От една страна, имаме натрупване на трагични социални разломи, колизии и баталши: три войни – Балканска, Междусъюзническа и Първа световна, две национални катастрофи, в които не по-малко страшно от разрушението на държавата и стотиците хиляди жертви е крушението на българския дух, пречупен в неговия порив към постигане на националния идеал; Войнишкото въстание от 1918 г., брутално угадено в кръв, Деветоюнския преврат от 1923 г. и отрязването главата на Стамболийски, легитимния министър-председател на България, Септемврийското въстание от 1923 г. и още по-кръвавото му потушаване. Това са десет години на ужас, насилие, погроми, страдания – истински апокалипсис за българското общество. Невъзможно е свръхчувствителната душа на поет като Гео Милев да не откликне на тези събития. От друга страна, за авангардното съзнание на Гео, когото иначе съдбата е предопредила да бъде пионер на новаторски световни тенденции и тяхното практическо разгръщане в българското изкуство, споменатите събития са тържество на посредствеността над таланта, злокобен шабаш на парвенюшко-дебелашкото над ангелски извисеното.

Така че освен социалните мотиви Милев има и мощни естетико-художествени подтици не само за отрицание,

но и за познуса и омерзение от събитията в България. Най-сетне трябва да посочим и чисто духовните мотиви. Споменахме, че големите български поети са и духовни водачи на нацията. Те са учители по нравственост, по целеустременост и воля за развитието на вътрешната енергия на нацията. Ето защо Гео Милев, като един от духовните пастири на своя народ, не може да има друга реакция, освен крайното отрицание, осъждане, противопоставяне.

Поемите „Септември“ и „Аг“ са най-мощната, най-ярката илюстрация за единство и последователност на Геовите социално-нравствени и естетико-художествени терзания и търсения. Няма противоречие между експресионистичните експерименти и социално ангажираната тенденция. Формата е съдържателна, твърди Хегел. У Гео Милев трагедията на народната съдба приема тъкмо такава форма – експресивна, динамична, синкопно насечена, загъхана, на естетико-художествено претворение. Екстазният естетически експресионизъм отразява жестокия етически реализъм.

Не само неаргументирано и контрапродуктивно, но и направо нелепо е твърдението, че Гео се движи от безцелен формализъм към осмислен реализъм. Можем да направим великолепен паралел между гениалната поема на Александър Блок „Дванадесетте“ и „Септември“ на Гео Милев. И в двете откриваме пределна експресивност на стиха, своеобразна естетизация на насеченото слово, графически контрастно изграждане на строфата, кресчендо на визуализираните баталии, скулптиране на лирическия сюжет, експресивна звукова оркестрация, алитерационен и асонансен рисунък, използване на т. нар. ядрени рими, натоварване на метафорите и сравненията с трагически, почти Микеланджолов блясък, кондензиране на епическата поетична фраза, взривност, екстатичност, вътрешни поетични па-

раболи, елипси и прескоци.

*Есента
полетия
диво разкъсана
в писъци, вихър и нощ.
Буря изви се
над тъмни балкани
– мрак и блясък
и гракащи гарвани ято –*

*Кървава пот
изби по гърба на земята.
В ужас и трепет сниши се
всяка хижа и дом.
Погром!
Трясък
продъни небесния свод.
(„Септември“)*

И в поемите на Гео Милев отново се откроява неговото *амбивалентно отношение към традицията*. От една страна – уважение, възторг, пренос на неумирация ѝ естетически дух, превъплъщение, осмисляне, продължение, развитие. От друга – взривяване, разкъсване, насичане, раздробяване, отхвърляне, отричане, несъгласие, полемика, агресия. Но зад крайнорадикалните модернистични експерименти, както вече посочихме, наднича новото съдържание на епохата, разчупваща и провокираща старите форми. Ето и началото на поемата „Аг“:

„Оставете тук всяка надежда!“ –

*писа нявга ръката на Данте
над вратата на ада.
Данте беше andante
– и различаваше мъдра пророческа прежда
през цялата древна и нова световна история.
Данте беше andante:
страх и терор без надежда.
Ний сме presto.
Галоп.
Първия скок
изпреварен от втория
(злочесто
салтомортале
на вси грехове
разграли
жестоко
с отрова
плътта и душата).
Ний се разждаме в ада
– готово –
там.
Ний не идем отвън
като Данте през сън –
живота ни цял е
там:
жупел и плам.*

Всъщност авангардизмът и експресионизмът на Гео са невидимо художествено проявление на олевяващите настроения и идеи в Европа и в България. Неслучайно Милев и като поет, и като критик и публицист, и като художник

иска да усети излъчването на епохата и художествените превъплъщения на нейните послания у поети и преводачи като Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Николай Райнов, Людмил Стоянов, Георги Михайлов, както и у Стефан Маларме, Пол Верлен, Рихард Демел, Емил Верхарн, Фридрих Ницше... Дори и насочвайки своя пронизателен взор към себе си – великоленната поредица от автопортрети – Гео Милев изследва не само психологическите бездни на собственото самосъзнание, но и трагичните знаци на времето и епохата.

Финалите и на двете поеми – „Септември“ и „Аг“, насочват вниманието ни и към друга особеност на Гео-Милевата поетика. Словото, отгелната дума, образ, сравнение, метафора се натовазва не само със собствената си смислова енергия, но придобива и своеобразна пластическа обемност. Стихът зазвучава като гигантска фреска и заедно с това напомня мощни финални акорди на музикално произведение. Тема на отгелно изследване би могло да бъде странното и екзотично, но заедно с това и дълбоко осмислено невидимо присъствие на пластическите и музикалните решения в контекста на Гео-Милевата поезия. Тук само ще отбележим, че тъкмо това полифонично звучене на образ, пластическо решение и звук, или музикална инвенция, изгражда величествения храм на двете поеми:

*Кръз дима на пожарите
се издига и бие ушите ти
вика на убитите,
рева
на мъченици безброй
върху клади горящи дърва:
– Кой
излъга нашата вяра? –*

*Отговаряй!
Ти мълчиш?
Не знаеш?
– Ний знаем!
Ето виж:
с един скок
ний скачаме право в небето:
ДОЛУ БОГ!*

*– хвърляме бомба в сърцето ти,
превземаме с щурм небето:
ДОЛУ БОГ!*

*и от твоя престол
те запращаме мъртъв надолу
вдън вселенските бездни
беззвездни,
железни –*

ДОЛУ БОГ!

*По небесните мостове
високи без край
с възгета и лостове
ще снемем блажения рай
долу
върху печалния
в кърви обялния
земен шар.
Всичко писано от философи, поети –
ще се сбъдне!
– Без бог! без господар!*

*Септември ще бъде май.
Човешкия живот
ще бъде един безконечен възход
– нагоре! нагоре!
Земята ще бъде рай –
ще бъде!
(„Септември“)*

5.

Мястото и ролята на Гео Милев в българската поезия са особени. Двайсетте години на миналия век са своеобразен национален, социален и духовен Рубикон за българското общество. Гео е една от най-ярките личности, в чиято собствена съдба и творчество намира отражение изключително драматичното и преломно време. Отива си една епоха, която носи огъня на възрожденския български дух, отиват си и духовните водачи на нацията, които са и носители на този възрожденски морал – Иван Вазов, Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев. Съкрушени са и последните надежди за постигането на националния идеал за обединена България, идеал, който осмисля живота и творчеството не само на споменатите автори, но и на две поколения българи след Освобождението от османско робство. Заветите на националреволюционерите са напълно забравени и изоставени, хорузвите на националната чест са стъпкани и опозорени. В живота на българското общество нахлува нещо страшно и зловещо – започва епохата на вътрешнонационалния разлом, на противопоставянето брат против брата, на политическата конфронтация и партизанщина. Трагичните събития от 1923-1925 година бележат върха на безумието – една част от народа се противопоставя на друга част.

Българското общество вече е непоправимо разделено. Това разделение и противопоставяне продължава, както виждаме, до края на века и няма никакви изгледи да намалее и в началото на ХХІ век.

Тъкмо тази особеност на времето от 20-те години на ХХ в., тъкмо специфичните социални (естествено, и художествено-естетически, и интелектуални) неговби отражения улавя гениалният дух на Гео Милев. В такъв план невъзможно би било да си представим българската литература през 20-те години без гигантската интегрална културна фигура на поета, както е невъзможно да разберем редица от по-сетнешните развойни тенденции в българската литература, критика (музикална, литературна и театрална) без автора на „Железният пръстен“ и „Иконите спят“, на „Септември“ и „Аг“. Като поет Гео Милев е важен за нас и с още едно изключително качество – *хармонията между талант, национална отговорност и граждански морал*. Подобно на Ботев, Яворов, Пенчо Славейков, Дебелянов, Вапцаров, и Гео Милев въпреки изключителната си вътрешна противоречивост е удивително последователен и единен в преследването на главната цел – разгръщането на собствената поетическа и естетическа енергия като своеобразно отражение на националната драма. Ето защо Гео Милев свети в пантеона на голямата българска поезия с ослепително ярка и благородна светлина.

6.

Стъкленото око на Гео и днес ни гледа от зейналите и незатворени в духовната и физическата снага на България страшни гробове. То предупреждава, че човешкият дух е неподвластен на изпълненията на грубата сила. То напомня Вазовото „Не се гаси туй, що не гасне“. То заявява,

че поезията е неунищожима, когато е воня и екстаз, буря и славеева песен на народната душа. Това страшно Геово око е символ на българската трагическа национална съдба и чрез нея то е и своеобразен бездънен прозорец към безсмъртната българска поетическа традиция. Великата, страшна и същевременно слънчева традиция, която тръгва от Добри Чинтулов и Христо Ботев, минава през Иван Вазов, Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Христо Смирненски, Гео Милев, Никола Вапцаров и стига до наши дни в лицето на сътвореното от поети като Александър Геров, Валери Петров, Павел Матев, Дамян Дамянов, Христо Фотев. Тази велика традиция не може да бъде унищожена и точно тя ще пренесе в новото хилядолетие жив пламъка на българската национална идентичност, чест и достойнство.